

המגירה השלישית של סבא – סיפור לכל גיל

ג'ודי טל קופלמן

סיפורם של אורי וסבא יודה הוא סיפור פשוט. הוא מסופר מפיו של אורי, נכד ישראלי, שאיתו יכולים הילדים של היום להזדהות. אורי הוא ילד סקרן ושובב, אוהב פינוקים ואוהב גם לעשות דברים אסורים, יודע לנצל הזדמנויות ולפרוץ פרצה במקום שבו מוצב הגבול. הוא רואה בתמימותו בכל חפץ משחק, אינו מכיר ואינו מבין את עברם העגום של המבוגרים סביבו. הסיפור מסופר דווקא מזווית זו, זווית הראייה הפרטית של אותו הילד שיקרא בספר, או הילד שישב בכיתה ביום השואה ויקשיב למורה. הסיפור, כך אני מקווה, מקרב את הילד הישראלי, ילד של שנות האלפיים, אל מה שאנו קוראים **מורשת השואה**.

אני עצמי אף פעם לא חיברתי בתודעתי כילדה בין מורשתי הפרטית, המשפחתית, הרגשית והביוגרפית, שנשארה בשבילי תעלומה מסקרנת, ובין מורשת השואה הקולקטיבית המקבלת את שיא ביטוייה ביום השואה. אהבתי לראות את הסרטים ולקרוא את הסיפורים, את הטקסט במוזיאון יד ושם ואת נר הזיכרון הבווער. התרגשתי לעמוד בצפירה לצידם של חברי לכיתה, לבושה בחולצה לבנה. אבל מעולם לא העליתי בדעתי שאבי, שהגיע ארצה מאירופה, לבדו, כפליט בן שלוש-עשרה, שנאבק בסבל רב על קיומו וזהותו, והוריו, גם הם היו כמו אותם ניצולים שראיתי בתמונות. בביתנו, כמו בביתו של סבא יודה, שררה דממה בכל הנוגע לעבר, ומכאן בהכרח גם לגבי הרבה נושאים אחרים. שתיקה מביאה לסגירות, כך נדמה לי, ופתיחות בשיחה גוררת פתיחות רגשית ובסופו של דבר, נינוחות וקרבה.

יום השואה. ברדיו מתנגנים שירים עצובים שנכתבו והולחנו כאן בארץ, כל כך הרבה שירים כאלה יש, ובטלוויזיה מתראיינים ניצולים זקנים ובני ניצולים שגם הם כבר לא צעירים. ושוב מוקרנים סרטים דוקומנטריים על

מסעות לפולין ולמחנות אחרים, וסרטי דרמה טובים יותר וטובים פחות, ותמונות בשחור לבן של מוזלמנים במדי פסים עומדים מאחורי גדרות התיל וילדים בסמטאות בגטו עם הטלאי הצהוב. נדמה שבכל שנה רואים את אותן התמונות – הילד מגטו ורשה עם כובע הקסקט מרים את ידיו כשנתפס עם תפוחי אדמה בכיסיו, חיילים נאציים גוזזים פיאות וזקן של יהודי צנום מתבזה, השלט "העבודה משחררת" בכניסה לאושוויץ. והילדים שלנו הולכים לבית הספר בחולצה הלבנה המגוחצת ובמסדרונות נתלים פלקטים שחורים עם אותן הסיסמאות, "לזכור ולא לשכוח", ו"לזכר השואה והגבורה". הטקס בבוקר אחרי הצפירה מרשים ודרמטי, והעובדות נשארות עובדות, בלתי נתפסות. המספר הזה, שישה מיליון יהודים, והמסר עצמו, הוא בלתי ניתן למישוש, גם לאדם מבוגר, גם למי שהיה שם, ודאי וודאי לילד שצמח כאן במדינה עצמאית וחזקה.

השואה הוגדרה בידי ההיסטוריונים ביד ושם כ"ליקוי החמה של האנושות"¹. בליקוי החמה נופלת חשכה מוחלטת על כדור הארץ באמצע היום. חשכה במובן של אובדן האמונה באדם, בהיחשפות לממדי הרוע והטירוף הקיצוניים ביותר שלאחריהם כל אושיות הקיום כבר אינן קיימות. השואה היתה חריגה בממדיה לא רק בגלל המספרים הבלתי נתפסים של הקורבנות, אלא בעצם מהותה, כהתגשמות הטירוף והשטנה בעזרת השיטתיות, הארגון, הלוגיקה והמחשבה הקרה. מכונת ההשמדה היתה שילוב מפלצתי בין היגיון מכני, לוגיסטי, ובין המאוויים האפלים ביותר של כל יחיד שנטל בה חלק פעיל.

אחרי 1945 התנקזו לכאן לארץ אלפים רבים של ניצולים, פליטים חסרי כול שאיבדו הכול – בית, משפחה, אהובים, קהילה. דורות שלמים נמחקו כליל מעל פני האדמה, ואלה ששרדו, ראו את פניו של השטן בהתגלמותו, חייהם, פציעיהם וסיפוריהם היו לחלק עצום ממורשתנו התרבותית והפסיכולוגית כישראלים, כקוראים, כהורים לילדים של היום.

¹ "Eclipse of Humanity", The History of the Shoah, Yad Vashem Remembrance Authority, 2000

שלושים אחוז מן הספרות העברית קשורים בשואה. ספרים נכתבים ומתורגמים ומוצגים על המדפים בחנויות ונמכרים ונקראים, בעקיפין או ישירות סביב השואה והאדוות המעגליות המתפשטות שלה. כבר לא כותבים רק על מה שהיה שם. כותבים על החיים שלנו כאן ועכשיו, בצילה של השואה. "אל יעלה בדעתך כי בהקֶרַת העץ יעלם צֵלוֹ"², כותב אפלפלד. ואנחנו, החיים בצלו של העץ הכרות, מנסים להצמיח כאן שתילים צעירים, ירוקים, ושתילים הרי זקוקים לשמש.

אורי אוהב את ביתם של סבא וסבתא יותר מכל המקומות בעולם. כמו כל בני ה"דור השלישי" ו"הרביעי" הוא גדל בבית ישראלי לכל דבר, בית שבו המציאות דוחקת וקצב החיים מואץ. ואילו בביתם של סבא וסבתא כאילו הזמן עומד מלכת. בביתם מנשבת רוחה של תרבות אחרת, תרבות גרמנית-אירופית ישנה, אותה הגרמניה שהוקיעה את סבא וסבתא בשואה. "יש בבית מין שקט כזה, של אנשים זקנים שבאו ממקום אחר." על הקירות תלויות תמונות של "נופים רחוקים", והפרחים של סבתא גדלים בעציצים, הם לא הכו שורש בגינתה, גם הם עדיין חיים באופן ארעי. כאן ישנה אותה סתירה פנימית איומה וצועקת בתוך נפשו של סבא, סתירה כואבת, צועקת ואינה נשמעת. הוא מטבעו, ככל אדם העורג אל ילדותו, מתרפק על אותה גרמניה היפה והמתקתה מקופסת השוקולד, מן הגלויות והמזכרות, אותה הוא זוכר ואותה הוא מחפש, אותה הוא שונא ומחריס ומנסה לשכוח ללא הצלחה. זוהי המשמעות של הזיכרון. הזיכרון הפרטי האינטימי הוא לא סיסמה ולא קלישאה. הזיכרון הוא ההתמודדות. הוא ההכרה והמימוש והנגיעה. אורי בתמימותו, כשהוא פותח את המגירה השלישית, האסורה, את תיבת פנדורה האפלה של סבא, הוא מעמיד אותו לפני אותה סתירה ומאלץ אותו לפתוח באופן סמלי את המגירה, לגעת בחפצים ולמשש אותם, לספר עליהם ולהוציא אותם אל אור היום. בזכות הסגת הגבול של אורי,

² אהרון אפלפלד, **פתאום אהבה**, הוצאת כתר, 2003, עמ' 63

בזכות סקרנותו התמימה והחזקה, פתח סבא יודה את המגירה ושיחק עם אורי באותם צעצועים מעופשים שהיו נעולים שם חמישים שנה. "הוצאנו גם את כל שאר החפצים מהמגירה והסתכלנו עליהם, על כולם. אף פעם לא ידעתי שסבא היה נער כל כך אמיץ. לא ידעתי שהוא עבר דברים כאלה. עכשיו אני אוהב אותו אפילו יותר."

